

על הספר Dance and Creativity within Dance
Movement Therapy: International
Perspectives, Hilda Wengrower and Sharon
Routledge 2021, Chaiklin (eds.), 300 pp.

מאיה וולקן

“אנו רוקדים כדי לדעת מי אנחנו”.

ציטוט זה מדבריה של מרי ויגמן (Mary Wigman) פותח את הקדמתה של סונדרה פראלי (Sondra Fraleigh) לאסופת מאמרים חשובה זו, אשר תמצא לה מקום של כבוד בכל ספרייה אקדמית או מקצועית. ואכן, ציטוט זה הולם את רוח האסופה שלפנינו ומצביע על תרומתה החשובה לתחום הטיפול באמצעות תנועה ומחול. ציטוט אשר ללא ספק מהדהד חוויות של רקדנים ורקדניות, מטפלים ומטפלות בתנועה ובמחול, ואותי שלח לציטוט הידוע של איזדורה דאנקן (*Isadora Duncan*):

“If I could tell you what it meant, there would be no point in dancing it.”

עיקר תרומתו החשובה של קובץ זה הוא ריבוי נקודות המבט המצטרפות לפנורמה רחבה של הנוף הטיפולי בתנועה ובמחול. עורכות הקובץ, ד"ר הילדה ונגרובר ושרון צ'ייקלין, הן מטפלות, מרצות וחוקרות רבות מוניטין וניסיון, הן בתחום הקליני והן בתחום התאורטי, ואסופת המאמרים שכינסו מעידה על רוחב היריעה ועומק הרבדים בדיון המתפתח ומתעצם בתחום טיפולי זה. לאורך קריאה בפרקי הספר מתגבשת בקוראים חוויה של זהות מקצועית מעוגנת, עמוקה ועשירה אשר שורשיה בעולם המחול והיצירה. האסופה, לאור עושרה ורוחב היריעה המוצע בה, מגשרת על פער הקשור ביסודו למרווחים שבין הסומטי והסמיוטי

ולאמביוולנטיות העמוקה של מטפלות ומטפלים במקצוע הזה ביחס לגישות ולפרקטיקות שלהם (Vulcan, 2013).

שאלות המפתח המנחות ומאחדות את הקובץ עוסקות בהבדל בין טיפול בתנועה ומחול לבין טכניקות טיפוליות אחרות, בתחומים השונים שבהם ניתן ליישם את הגישה הטיפולית ומה הם היסודות המשמעותיים בבסיסו של הטיפול בגישה זו. התשובות לשאלות אלה, כפי שהן מתבטאות בפרקי הספר השונים, ממוענות הן לקוראות ולקוראים המתוודעים לראשונה אל התחום והן למטפלות ולמטפלים אשר מבקשים להעשיר את הבסיס המושגי והתאורטי של עבודתם ולהפיק תובנות קליניות בתחומי טיפול שונים.

הגישה המנחה את עורכות הקובץ מבוססת על ההכרה בחשיבות הריקוד וההיבטים היצירתיים בטיפול, ובכך מחזקת את הזיקה בין טיפול באמצעות תנועה ומחול לבין תחומי טיפול באמצעות אומנויות אחרות, מתוך התייחסות לאסתטיקה, פילוסופיה, תרבות ואחדות הגוף והנפש.

הספר מחולק לשלושה שערים, ובהם מאמרים מאת מומחים ומומחיות במגוון תחומים (שאינם רק טיפוליים) מרחבי העולם. חלק מהמאמרים מאתגרים פרקטיקות ורעיונות מקובלים בתחום, חלקם משתפים ניסיון ותובנות אישיות וחלקם בתשתית הפילוסופית שבבסיס הגישה הטיפולית.

האסופה מזמינה את הקורא לצאת למסע ארוך, ובכל שער וכל פרק הוא נדרש להתארגנות והשקעה אחרת, לגיוס שונה של משאבים – קוגניטיביים, חושיים, רגשיים, יצירתיים. לעיתים המסע זורם בטבעיות והרמוניה ולעיתים נדרש הקורא לריכוז מרבי ולחזור שוב ושוב לנקודת המוצא האחרונה כדי לדייק ולהבהיר משמעויות וכוונות.

השער הראשון – "אודות המחול" – מציע המשגות פילוסופיות ותאורטיזציה של התחום בהתייחסות להיסטוריה, תרבות ותאוריות פסיכולוגיות ופסיכואנליטיות התומכות בשימוש ביצירתיות ומחול כסוכנים טיפוליים המיטיבים עם הנפש.

הילדה ונגרובר מתמקדת באסתטיקה ומחול מזווית פנומנולוגית ופסיכואנליטית; היא מדגישה את הסינרגיה הבין-תחומית בין אסתטיקה לבין פסיכותרפיה ואת הצורך לשאוב ידע ותובנות מתחומים שונים ומגוונים, הן באומנות הן במדע, כדי ליצור מודליות שונה של טיפול שאינה מהדהדת פסיכותרפיה ורבליית ומשלבת בתוכה היבטים, מבנים וצורות של מחול. הפרק מציג חומר קליני ותאורטי, ועל מלאכת השזירה אמונים התנועה, הריקוד והחוויית שטרם הומשגו והפכו למילה. ריינבו הו (Rainbow T. H. Ho), אשר עבודתה זכתה להכרה ולפרסים רבים, מתייחסת במאמרה להיבטים התרבותיים של הקשר בין מחול לבין ריפוי ומציעה תימוכין לקישור זה באמצעות התייחסות לתחומים כגון מדעי המוח, קוגניציה ומחקר קליני. הטיפול בתנועה ובמחול משלב בתוכו רגעים של התבוננות אסתטית ופיוטית שהם אוניברסליים וחיוניים בתהליך הטיפול. הו שואלת כיצד ניתן להשתמש בתנועה ומחול כדי להשפיע על תהליכי ריפוי ואילו איכויות או תכונות של ריקוד ותנועה חשובות ביותר במסגרת טיפולית לקידום תהליכים אלו. לדידה, האיכויות האינהרנטיות לתנועה ומחול שעליהן נשענים אלמנטים של ריפוי הן הבעה, אסתטיקה והתבוננות. רונה כהן עוסקת בשאלת הגוף מזווית פילוסופית ובאפשרות התאורטיזציה של תהליכים יצירתיים במחול. מאמרה מתמקד במושג ה"אותנטיות" ובקשר בין עבודתו של היידגר לבין תנועה אותנטית אשר, בדומה לעבודת אומנות, היא אירוע של "חשיפת הישות", והממשק בין פילוסופיה לטיפול באמצעות תנועה ומחול מגולם בהכרה כי תנועה היא אמצעי מתווך לאותנטיות. את המאמר האחרון בשער זה כתבה רות רונן, פילוסופית המתמקדת בפסיכואנליזה, היא עוסקת בפרק זה בשאלה מאתגרת לגבי חוויית הצופים והמשתתפים במחול. רונן עוסקת באיכות ה"אפרירית" של הגוף הרוקד, גוף אשר הוא לעצמו, ומלכתחילה מנותק מעקרונות של אחדות. הניתוח המורכב והתובעני המוצע במאמר מוביל למסקנה כי הגוף עצמו הוא "תנאי נראות" בזרם המודרניסטי בריקוד, זהו גוף שאין בו מלכתחילה אחדות,

שלמות או אינטגרציה, והריקוד מזמן הבנה חווייתית דרך ערוצים הבעתיים, חושיים ותנועתיים.

השער השני מציע מאמרים מחקריים, וכאן המקום לציין את חשיבותה של הזווית המחקרית לקידום תחום הטיפול בתנועה ובמחול. למרות התפתחותו הרבה של התחום, אשר כבר זכה להכרה נרחבת וליישומים מגוונים בשדה הקליני, עדיין נראה כי על המחקר לעבור כברת דרך כדי לבסס את התובנות העולות מן הקליניקה. הקובץ שלפנינו עשוי לשמש עוגן חשוב מבחינה זו, והמחקרים המוצעים בו עונים במידה רבה על הצורך בבחינה אמפירית של הגישה.

איריס בראונינגר (Iris Brauningner) ואולף-דיטריך ריפס (Ulf-Dietrich Reips) חוקרים את תפיסתם של מטפלים חדשים לגבי מקומו של המחול בעבודתם המקצועית, תוך השוואה היסטורית לתחום בראשיתו ועבודת החלוצות. שאלת-העל של המחקר עוסקת באופן שבו מלאכת הטיפול באמצעות תנועה ומחול כיום מכלילה ומייחסת חשיבות והכרחיות למחול ולריקוד כפי שייחסו חלוצות התחום. זיינפ צ'אטאי (Zeynep Catay) ומארשה פלבין (Marcia Plevin), אשר יצרו את שיטת TBT (Transformational Body Tracings), דנות במידה שבה שיטה זו מעצימה את תהליכי הלימוד והטיפול בתנועה ובמחול. המרכיב המובהק ההופך את ה-TBT לכלי ייחודי הוא האופן שבו התהליך הוא דינמי וניתן לראות בבירור את השינוי בתחושת הגוף של המטופל. סאבין קוך (Sabine C. Koch) מציעה מאמר המשך לעבודתה על רגש באסתטיקה ובפסיכולוגיה וההיזון ההדדי בין תנועה לבין תגובה רגשית ולתהליך ההתקשרות. היא חוקרת לעומק את המונח "Being Moved" מזוויות שונות דוגמת טיפול באמצעות תנועה ומחול, פסיכולוגיה חברתית, רב-תרבותיות וחקר האסתטיקה. לטענתה של קוך, התנועה מאפשרת תהליכים של ריפוי והתחזקות במקום שבו תקשורת מילולית היא בלתי אפשרית והיותו של המטופל "מונע" מוביל לפעולה של הבעה אותנטית וחיבור.

רוזמרי סמאריטר (Rosemarie Samaritter) ומרג'ה קאנטל (Marja Cantell)

מציגות מחקר מעניין וחשוב המבוסס על פרסומים שונים ומגוונים מתוך מטרה לזהות את המידע המשמש להצגת השיטות וההתערבויות בטיפול בתנועה ובמחול באמצעות ארבע מסגרות התייחסות: מושגים מטא-תאורטיים, מודלים של תרפיה, מבנים תאורטיים, פעילויות ויישומים של טיפול בתנועה ובמחול. סוזן די אימוס (Susan Dee Imus) עוסקת בטקסונומיה של הרכיבים המבניים של העבודה הקלינית והוראת המקצוע ומציגה מסגרת תאורטית מקורית להוראה בעזרת המודל שלה. לטענתה, יש לפתח מסגרת שיח כוללת אשר תשאב מאופני העבודה השונים וההתנסויות המגוונות כדי להגיע להבהרה של עקרונות ומנגנונים משותפים לכל העוסקים בתחום. קריסטין פורסל (Kristine Purcell) עוסקת בתהליך היצירתי שעובר המטופל באמצעות מחקר שנערך בקרב מטופלים במחלקה פסיכיאטרית, ומציעה מודל המבוסס על תאוריות של המודע והבלתי מודע בתהליכי יצירה. מודל זה מבוסס על שלבים של חוויה, חקר, פיתוח, תובנה/פעולה ופתרון מתוך מטרה לחולל שינוי טיפולי. בכל שלב באים לידי ביטוי מגוון מרכיבים באיזונים שונים, בהם: מודעות ל'כאן ועכשיו', תהליכים לא מודעים, תהליכים במודע, תהליכים קוגניטיביים, תהליכים רגשיים, מוקד אישי פנימי לצד מיקוד בקשר ויחסים, פתיחות, אימפרוביזציה, משחקיות ומימוש עצמי.

השער השלישי של הספר מתייחס לתחום הקליני ומציע תובנות המבוססות על התנסות המטפלים בתחומי טיפול שונים ובחברות ותרבויות שונות. הייצוג הבין-לאומי בשער זה מפעיל ומעורר תיאבון לצאת ולחקור את העולם שמחוץ לפריזמה הקלינית והתרבותית הפרטית. המחברים בפרק זה פותחים דלת מזמינה לעולמם האישי, לחוויות חייהם ולפרקטיקות המקצועיות שלהם. ביאטריס אלגרנטי (Beatrice Allegranti) מרחיבה את הפרספקטיבה הקלינית של התחום ומתארת עבודה עם משפחות שבהן אחד מבני המשפחה לקה בדמנציה מוקדמת. עבודתה שוזרת מחול אקטיביסטי, טיפול באמצעות תנועה ומחול ומחקר מבוסס אומנות.

דונה ניומן-בלושטיין (Donna Newman-Bluestein) משתפת את החוויה האישית שלה בעבודה עם אוכלוסייה מבוגרת של מטופלים שלקו בדמנציה ומאירה את התהליך מזווית אישית ורגישה. כתיבתה מעוררת מחשבה מחודשת על אודות מושג האסתטיקה בעבודה עם אוכלוסייה זו, והפרק מאפשר הצצה לקליניקה באמצעות תמונות וכתיבה רפלקטיבית זורמת ומפורטת. נקודת המבט של הכותבת והתייחסות לעולם הפנימי והחיצוני והמעברים העדינים ביניהם, מעוררים חוויה של הרבה "יש" ונוכחות בפער לתפיסה הרווחת של "אין" והיעדר מול הדמנציה. מאמרו של אמילי גופרה-חניפי, סוּטלנה פאנובה ופראנס שוט-בילמן (Emilie Jauffret-Hanifi, Svetlana Panova, France Schott-Billmann) עוסק בעבודה עם מטופלים שלקו במחלת פרקינסון והשימוש במקצבים בתנועה ובמחול וכן בקול כדי לסייע להם להתמודד עם המורכבויות המוטוריות, הפסיכולוגיות והאישיות של מצבם. הפרק מציג שיטה בשם DRT המבוססת על מקצב, ריקודי עמים וקול, תוך התמקדות באקספרסיון פרימיטיב (Primitive Expression). בהמשך, במסגרת הזווית הקלינית, הקובץ מציג מספר מאמרים אשר מתייחסים לתרבויות שונות ולחברות שונות ברחבי העולם והצורך להתאים את יישום הטיפול בתנועה ובמחול להקשרים וערכים תרבותיים ספציפיים ושונים. כך למשל, אנו למדים ממאמרה של סוהיני צ'קראבורטי (Sohini Chakraborty) על השדה הקליני בהודו וחולקים עימה את מאמצי השיקום של ילדים ונשים שחוו טראומה. קיונג סון קו (Kyung Soon Ko) עוסקת בשימוש במחול קוריאני מסורתי בשם סלפורי לשם טיפול. יוקארי סאקיאמה (Yukari Sakiyama) עוסקת בהשפעת התרבות היפנית, על הטקסים והדימויים שלה, על פרקטיקות של טיפול בתנועה ומחול. מתוך שער זה עולה כי גם בצידו המערבי של כדור הארץ קיימת שונות תרבותית רבה והמטפלים חייבים להתייחס לשונות זו ולעושר הייחודי לכל תרבות. כך למשל, אלנה קריסטובל לינארס (Elena Cristobal Linares) משלבת רגעים מתוך שירת ומחול הפלמנקו בגישתה הטיפולית ובעבודתה

עם מטופלים בספרד אשר מתמודדים עם קשיים נפשיים. כפי שעולה מאמרו של דויד אלן האריס (David Alan Harris) הטיפול בתנועה עשוי לסייע בשיקומם של ילדים שנאלצו להפוך לחיילים במלחמות שגרמו להרס והרג בסיירה לאונה. הריס מתאר את הרחבת הטיפול באופן שיאפשר לקהילה כולה תהליך טרנספורמטיבי וסימבוליזציה מיטיבה. גם מקומה של הרפלקציה האישית-מקצועית לא נפקד מהקובץ, והמאמר המסכם מאת ג'יין וילסון קאת'קארט (Jane Wilson Cathcart) מתאר את החוויה האישית שעברה באופן מעורר השראה ונוגע ללב.

קשה לסכם אסופה כה עשירה ורווית תובנות במסגרת סקירה קצרה, אולם אין ספק כי קוראים וקוראות רבים מהתחום הקליני, התאורטי והמחקרי יהיו שותפים לתחושת כי לפנינו קובץ מאמרים חשובים, שכל אחד מהם עשוי להאיר מפרספקטיבה אחרת את מורכבותו של הטיפול בתנועה ובמחול ואת הסינרגיה החשובה בין יצירה, תנועה ונפש. משקפי המחול והיצירתיות, שאותם מתבקש להרכיב בעת הקריאה בקובץ, מחדדים חיבורי עבר מהותיים ומסיטים מעט מן הצל האופף את הזהות המקצועית של מטפלות ומטפלים בתנועה אשר עדיין לעיתים מוצלת על ידי החלוקה בין הסומאטי והסמיוטי. עיגון מקצוע הטיפול באמצעות תנועה ומחול בעולם של מחקר וידע תאורטי, רגישות תרבותית, תוך מחויבות לריקוד, מחול ויצירתיות הוא ההישג המשמעותי ביותר של אסופה זו.

רשימת מקורות

Vulcan, M. (2013). Crossing the somatic–semiotic divide: The troubled question of dance/movement therapists (DMTs) professional identity. *The Arts in Psychotherapy*, 40(1), 6–19.